

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NYT OM SKOLEN

(Randers Statskole)

RANDERS STATSKOLE SATTE DETTE MIDGE OVER

AXEL R. MØLLER	STUDENT 1907
VILLIAM PRIEME	REALIST 1910
ALBERT C. IVERSEN	STUDENT 1914
HANS P. GERSTRØM	STUDENT 1929
FRITS JOHAN B. MØLLER	STUDENT 1932
OLUF A. KROER	REALIST 1932
ARNE HELVARD	STUDENT 1933
EYVIND RANDRUP	STUDENT 1934
POUL WENDELBOE MILO	REALIST 1935
ERIK SCHÖTLER NIELSEN	STUDENT 1937
EGON JOHANNESSEN	STUDENT 1937
CHARLES MULVAD	STUDENT 1937
NIELS DANIEL JENSEN	STUDENT 1941
IB GUNDELACH	STUDENT 1943
HENNING RØGE	STUDENT 1943
NIELS MØLGAARD MIKKELSEN	STUDENT 1944
KAI HANNIBAL HOFF	LEBER 1940-67

DE OVRIGE LÆVET I BEGRÆVELSESHEDEN 1944-66

KAMP FOR ET BEDRE NY RANDERS
FOR DANSKE BØRN

NR. 13 - APRIL 1995

Bilag til Introduktionsdag og årsrapport 1995/96.
DANMÆRSK
BIBLIOTEK

Indholdsfortegnelse

50 år efter	3
Erindringer om modstandskampen fra Randers Statsskole	4
40 år efter	28
Kolofon	32

50 ÅR EFTER

Denne udgave af *Nyt om Skolen* er tænkt som en særlig opmærksomhed til eleverne i anledning af, at det i år er 50 år siden Danmark blev befriet efter fem års besættelse.

Randers Statsskole har især i besættelsestiden været præget af en solid national holdning, først og fremmest som følge af den ånd, der kendetegnede rektor og lærere.

Denne holdning har på en eller anden måde præget skolens tradition, så det hører med til Randers Statsskole at fastholde erindingen og mindet om de unge, som tog del i modstandskampen. 16 af disse tidligere elever og en lærer, Kaj Hoff satte livet til, og i respekt for mindet om dem udsendes disse beretninger om nogle af dem, for at vor tids unge kan lære lidt mere om dem, end

at deres navne står på mindetavlen i skolegården. Der er allerede skrevet om Randers Statsskole i besættelsestidens i skolens jubilæumsbog »Randers Statsskole 1542 – 1992«, her kan I læse om denne tid.

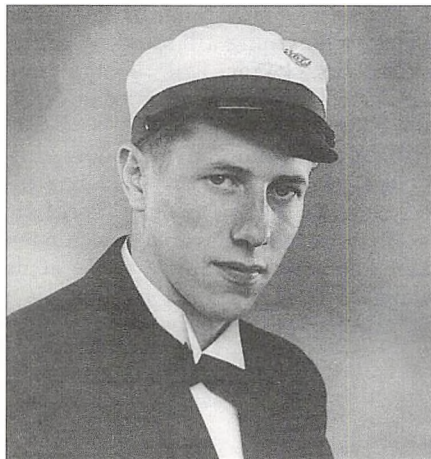
Dette hefte er blevet muligt, fordi en af aktørerne i modstandsarbejdet, som havde tilknytning til Randers Statsskole, fhv. lektor Erik Johannesen, Århus velvilligt har stillet dele af et manuskript til rådighed.

Redaktionen har udvalgt det erindringsstof, som i særlig grad har tilknytning til skolen, og det er vort håb, at de nuværende elever ved læsningen kan komme til at kende nogle af de tidligere elever, som vi bør mindes i 50-året for Danmarks befrielse.

pk.

Erindringer om modstandskampen fra Randers Statsskole

af lektor Erik Johannesen

Erik Johannesen.

Forord

Dette er en autentisk beretning fra besættelsestiden om livet på en gymnasieskole og om sammenhængen mellem skolen og et skoletog på den ene side og egnens modstandsbevægelse på den anden.

Skolen er Randers Statsskole, hvor jeg fra 1941-44 gik i gymnasiet, og skoletoget er det tog, der dagligt kørte mellem Århus og Randers og transporterede mig og en snes andre skoleelever til og fra Randers.

Aktørerne i det drama, der udspillede omkring skolen og skoletoget, er foruden nogle lærere et stort antal elever, der aktivt blev involveret i modstandskampen.

Randers Statsskole var hjemsted for

en omfattende illegal virksomhed, og grunden hertil var nok, at skolens lærere og elever på et tidligt tidspunkt af besættelsen blev rystede, da tyskerne arresterede og skød en ung, afholdt lærer, der havde ledet en sabotagegruppe i Randers. Denne lærer blev takket være sit mod og sin selvopofrelse et forbillede for mange elever, og det resulterede i, at mange af dem blev aktive modstandsfolk. Deres kontakt til modstandsbevægelsen blev i mange tilfælde etableret gennem kammerater på skolen, og med eleverne blev modstandsarbejdet fra skolen spredt ud over egnen.

Selv om den illegale aktivitet på skolen var høj, var den af sikkerhedsmæssige grunde ikke særlig synlig, og derfor var der på skolen talrige elever, der overhovedet ikke opdagede, hvad der foregik rundt omkring dem.

Skoletoget.

At køre med skoletog under besættelsen havde en vis charme. F.eks. var de fleste af os skoleelever, der hver dag rejste med skoletoget til Randers, meget begejstrede for, at skoletoget om morgenen næsten altid var forsinket. Det betød, at vi praktisk talt hver dag kom det meste af en time for sent i skole. Og vi nød det, selvom vi inderst inde godt vidste, at det kunne gå ud over lærdommen.

Grunden til forsinkelserne var mange. Skoletoget var i krigens sidste par år et godstog, og der var dengang mange

stationer mellem Fredericia og Randers, hvor godstoget skulle sætte vogne af eller koble vogne på. Det medførte mange rangeringer, og de kunne i sig selv give forsinkelser.

Kom toget en morgen nogenlunde rettidigt fra Langå, var det altid spændende, om det skulle rangere i Stevnstrup, der var den sidste station før Randers. Kun en rangering her kunne give en forsinkelse, så vi kom passende sent til Randers.

Var der godsvogne med telefonpæle med toget, vidste vi, at der skulle rangeres, fordi der i Stevnstrup lå en imprægneringsanstalt for disse pæle. Var der ingen pæle med toget, steg vores bekymring, for så var der kun en lille chance for en forsinkelse. Den bestod i, at der i Stevnstrup skulle medtages vogne med pæle.

Hvis der om natten var luftalarm i de store byer på jernbanestrækningen, blev toget også forsinket, idet det holdt stille under alarmerne. Endelig kunne jernbanesabotage på strækningen også forsinke toget, eller måske helt forhindre det i at komme frem.

Når det en gang imellem helt ekstraordinært skete, at skoletoget var helt rettidigt i Randers, var det noget nær en katastrofe for os skoleelever. Der plejede jo at være masser af tid i toget til at læse lektier til hele dagen, og der var måske også tid til at skrive et par opgaver af efter en kammerat. Nu var der pludselig ikke tid til noget som helst, og vi kunne tilmed nå at komme i skole, før første time begyndte.

Efter en rettidig ankomst til banegården i Randers viste et hurtigt overblik over situationen blandt gymnasieeleverne, at den var hel gal: Søren havde ikke læst til første time, Grethe var ikke færdig med sine matematikopgaver, som skulle afleveres samme dag, og Bente gad ikke gå til gymnastik så tidligt på dagen. Hvad gjorde vi så? Jo, efter en kort rådslagning gik alle vi statsskoleelever fra skoletoget

direkte ind i ventesalen, hvor der var god plads og mulighed for at sidde ned og lave de resterende lektier.

Det var dog ikke alle, der gik helt frivilligt derind. Der var et par meget ivrige mellemkoleelever, der havde så travlt med at komme i skole, at der var nødvendigt for os mindre ivrige gymnasieelever at slå en klo i dem og holde dem fast i ventesalen.

Ved at skynde sig i skole kunne mellemkoleeleverne jo røbe over for lærerne, at skoletoget havde været rettidigt.

Når så alle var færdige med deres lektier – og det meste af første time var gået – blev de små elever endelig sluppet fri med trusler om al landsens ulykker, hvis de sladrede. Derpå fulgte vi andre efter i et mere behersket tempo.

Lærerne på skolen viste altid megen medfølelse over for os, fordi vi aldrig kunne være i skole til tiden.

Eleverne fra skoletoget fra Hobro prøvede at efterligne os. Men det gik helt galt, fordi gymnasieeleverne ikke holdt mellemkoleeleverne fast. Derfor var de små elever i skole en halv time før gymnasieeleverne, som derved blev afsløret. Det blev der stor ballade ud af, og gymnasieeleverne var lige ved at blive smidt ud af skolen på grund af deres utrolige naivitet.

Om eftermiddagen gik vores skoletog så tidligt, at det var nødvendigt at gå fra sidste time et kvarter, før timen sluttede. Hvor var det frydefuldt for os »togfolk« af pakke sammen midt i en kedelig time og forlade klasseværelset fulgt af kammeraternes misundelige blikke.

I skoletoget hjemad var lektier bandlyst. Der var jo masser af tid næste morgen til at læse i toget. Kammeratskabet blomstrede i toget på tværs af årgange, mellem sproglige og matematikere og mellem elever fra de forskellige stationer. Vi hjalp hinanden, når der var problemer.

Havde en elev f.eks. glemt sit månedskort til toget, og det var en sur togetjent, der stod for billetteringen, klarede vi i fællesskab sagen ved at gemme den uheldige væk. Det skete lettest ved at gemme ham eller hende under sædet i kupéen skjult under benene af fire-fem kammerater. En anden mulighed var at lægge kammeraten op i bagagenettet og dække vedkommende til med frakker, bluser og jakker.

Skoletoget under besættelsen var ikke kvalitetsmæssigt, hvad det have været. Førkrigstidens motortog var forlængst blevet inddraget på grund af mangel på olie og var blevet afløst af et damptrukket godstog, en »slæver«, som ofte skulle rangere ved alle de små stationer, der dengang fandtes på jernbanelinjerne.

At skoleeleverne var henvist til at køre med godstog, skyldtes, at mangelen på kul ikke tillod DSB at indsætte et særligt persontog om morgenen. Derfor koblede man en personvogn til det godstog, der alligevel kørte, og derved var skoleelevernes transportproblem løst. Sådan da!

Den indsatte personvogn var af svingende kvalitet fra gamle kupévogne uden gennemgang, hvor konduktøren måtte gå på et udvendigt trinbræt fra dør til dør for at billettere, og til mere moderne kupévogne med sidegang. På gode dage bestod den ene halvdel af vognen af førsteklases kupéer, og så blev der kamp om de fornemme kupéer med bløde fløjlssæder mellem os skoleelever og de unge mennesker, der hver dag rejste på arbejde i Randers.

Hvis skoletoget en dag var mange timer forsinket, var glæden blandt os elever, der ventede på toget, særlig stor – for nu var der næsten en fridag i syne.

Men under sådanne forhold skete der undertiden noget katastrofalt for os, der frydefuldt ventede på banegården i Langå.

Mange af Langå-eleverne havde fædre, der arbejdede ved DSB, og uheldigvis var nogle af fædrene trafikassistenter og -kontrollører, der bl.a. havde ansvaret for toggangen til Randers. Når skoletoget var meget forsinket, blev disse fædre så bekymrede over deres poders fravær fra undervisningen, at de etablerede et særtog fra Langå til Randers ved hjælp af en enkelt personvogn og én af banegårdens to rangermaskiner.

Op så gik det lynhurtigt med fuld damp til Randers med os uforberedte skoleelever, der kun kunne klare lektieproblemet ved hjælp af en tur på en times tid i ventesalen.

Skoletoget og tyskerne

Der var kun sjældent tyske soldater med skoletoget, men de vrimlede ofte på stationerne. Som regel ignoredede vi helt soldaterne, men i nogle tilfælde kunne et par af vore små kammerater fra mellemskolen ikke dy sig for at lege frihedskæmpere, når de så tyskerne.

Ved én lejlighed så en 13-14 årig mellemskoleelev fra skoletoget sit snit til at liste en pistol ud af hylsteret, da en tysk officer havde hængt sit bælte fra sig i ventesalen på banegården i Langå. Drengen fik pistolen stukket ned i sin skoletaske og skyndte sig ind i skoletoget, der kort efter kørte, uden at der var blevet slået alarm.

Ved en anden lejlighed så den samme dreng sit snit til at snuppe en mappe, som en tysk officer havde sat fra sig på en bænk på perronen, og uden at nogen så det, fik drengen gemt mappen bort i en papirkurv på stationskontoret, hvor hans far arbejdede.

Denne gang blev der ballade. Officeren savnede straks sin mappe og tilkaldte stationens tyske vagtpersonale, der gav sig til at undersøge passagererne i skoletoget og tilfældige mennesker på banegården. Men uden resultat.

Efter nogen tids forløb fik skoletoget

lov til at køre, og så kan det nok være, at drengen fik travlt med at prale med sit kup over for kammeraterne.

Efter af være kommet hjem fra skole, fandt skoleeleven tyskerens mappe frem fra papirkurven. Han håbede på, at den indeholdt våben og ammunition, men stor var hans skuffelse, da mappen »kun« viste sig at indeholde tyske og danske penge, officerens personlige papirer og private breve.

Selv om det var en tysker, det var gået ud over, var der i skoletoget mange, der fik ondt af den stakkels, bestjålne værnemagtsofficer, der måske ikke engang var nazist.

Kun en enkelt gang lagde tyskerne direkte hindringer i vejen for os skoleelever. Det var den 29. august 1943, hvor tyskerne om natten var gået til angreb på det danske militær og havde erklæret landet i undtagelsestilstand, efter af den danske regering havde sagt nej til vidtgående krav fra tysk side.

Da vi den morgen mødte op på banegården for at tage skoletoget til Randers, blev vi standset af hjelmklædte, bevæbnede værnemagtsoldater, der meddelte, at vi kun kunne komme med toget, hvis vi havde »Ausweis« fra den såkaldte »Standort Kommendantur«.

Derfor måtte vi alle fra skoletoget i løbet af dagen hen og stå i kø på den tyske kaserne på byens kommuneskole. Her fik vi nådigst udstedt et »Ausweis« af en tysk officer til brug ved vore skolerejser, mens undtagelsestilstanden varede.

Skoletoget førte også til oplevelser af en helt anden karakter. F.eks. standsede skoletoget på hjemturen en dag på banelinjen lige nord for Langå. Ingen anede hvorfor.

Vi var nogle fra byen, der blev trætte af at vente på, at toget skulle køre igen, så vi hoppede af toget på banelinjen for at gå hjem over markerne. Her fandt vi årsagen til, at toget var

standset: To tyske flyvemaskiner var oppe i skyerne stødt sammen og var styrtet ned. Vragresterne lå spredt over hele området, og af frygt for, at banelinjen skulle være sprængt, var al togdrift blevet indstillet.

På marken så vi tyske flyvere, der i god behold var kommet ned med faldskærm. Men i fordybninger i jorden lå der også dræbte flyvere, hvis faldskærme ikke havde foldet sig ud.

Midt i en flok tililende mennesker stod en meget stilfærdig, tysk pilot. Han var kommet ned fra skyerne uden faldskærm. Efter sammenstødet i skyerne mellem de to flyvemaskiner havde han haft held til at klamre sig til en løsrevet vinge, der som et blad blafrede ned mod jorden. Lige før vingen ramte marken, sprang piloten af og landede på jorden. Han var helt uskadt – men lidt bleg.

I den følgende tid havde egnens børn og unge travlt med at gennemsøge marker og skove for at finde dele fra de tyske flyvemaskiner, og særlig interessant var det, at der var spredt maskingevær-ammunition nok til en mindre hær, så de gik i gang med at lede efter et maskingevær...

Det ville de bruge mod tyskerne den dag, de skulle smides ud! Der var ikke noget i vejen med modstandsviljen i skoletoget.

Skoletoget udeblev

Den morgen kom der ingen skoletog til Langå!

Det var torsdag den 18. november 1943, og ved sekstiden om morgenen vågnede jeg ved en eksplosion, der var så kraftig, at jeg nær var blevet smidt ud af sengen. Jeg fik i hast lidt tøj på og styrtede ud på gaden, hvor forbi-passerende kunne fortælle, at det var jernbanebroen over Gudenåen, der var blevet sprængt i luften af en stor flok sabotører, der var kommet cyklende til byen. De havde overmandet de to danske politibetjente, som gik vagt ved

broerne, og betjentene var efter eksplosionerne blevet fundet svinebundne til hegnspæle i nærheden.

Flere kraftige detonationer rystede senere byen, men ved syvtiden mødte jeg sammen med skoletogets sædvanlige passagerer op på banegården for at tage toget til Randers. På banegårdsterreænet løb ophidsede og råbende tyskere rundt, og vi fik af stationspersonalet at vide, at der ikke gik noget den dag, fordi broerne over Gudenåen på banen fra Århus var sprængt, og i øvrigt var der heller ingen toggang mod Viborg, da også Viborgbanen var saboteret.

Vi skoleelever jublede over den uventede fridag, der pludselig var dukket op, mens de mennesker, som benyttede skoletoget til transport til arbejde, ærgrede sig. Toget var nemlig den eneste offentlige transportmulighed til Randers, og der var ingen mulighed for at indsætte rutebiler på strækningen på grund af oliemangel.

Ikke alle skoleelever fra byen holdt dog fri den 18. november. Jeg tog min cykel og kørte de 15 km til statskolen, hvor jeg gik i 3. g. Jeg gjorde det ikke af nidkærhed for ikke at forsømme min skolegang, men nærmere for at kunne sole mig i glansen af den storstiledede sabotage mod det tyske transportnet, der pludselig havde gjort min fødeby til centrum for hele landets opmærksomhed.

Lidet anede jeg, hvor stor betydning bro-sabotagen ville få for lærere og elver på skolen, og endnu mindre havde jeg nogen forestilling om, at skoletoget skulle komme til at spille en afgørende rolle for min egen og mine kammeraters deltagelse i modstandskampen.

Hvordan kom de med?

Marius der i foråret 1994 gik 3. g, kom en dag med ansigtet fyldt med blæner. På forespørgsel fra kammerater og lærere fortalte han, at han under afsy-

ring af nogle mursten var kommet til at tabe en flaske med saltsyre, så syren var sprøjtet ud over ham. Hans tøj var blevet ødelagt, og ansigtet blev ætset af den stærke syre. det lød alt sammen meget sandsynligt.

Erik, der gik i parallelklasse med Marius, og var gode venner med ham, fik den rigtige forklaring. Sandheden var, at Marius meget gerne ville lave sabotage mod tyskerne, og han ikke kendte nogen i modstandsbevægelsen, ville han begynde for sig selv. Derfor var han begyndt at eksperimentere med at lave sprængstof.

Marius havde studeret alverdens kemibøger og havde bl.a. fundet frem til en opskrift på nitroglycerin. I en kemikaliehandel havde han for ikke at vække mistanke én for én købt de nødvendige ingredienser til sprængstoffet, og selve produktionen foregik i smug hjemme i familiens køkken, mens Marius var alene hjemme.

Fabrikationen gik i starten godt. Marius fik uden uheld de to koncentrerede syrer, der var grundlaget for processen, men da han hældte glycerinen i væsken, sagde det PUF, og Marius fik hele blandingen op i hovedet.

Han styrtede til vasken for at skylle syren af, og takke være noget af et mirakel havde han ikke fået syre i øjnene. Et endnu større mirakel var det, at hans forsøg var mislykkedes, for var der blevet dannet nitroglycerin ved processen, kunne ikke alene Marius, men hele huset være røget i luften. Marius og Erik snakkede meget om, hvordan de kunne få kontakt med modstandsbevægelsen, for man kunne jo – heldigvis – ikke se på folk, om de var sabotører, eller producerede illegale blade. Her kom skoletoget til hjælp.

En dag, da Erik stod af skoletoget, blev han indhentet af den 16-17 årige John fra realklassen på skolen. John var meget hemmelighedsfuld og så sig forsigtigt om til alle side, inden han spurgte Erik, om denne ikke kunne

tænke sig at være med i en modstandsgruppe. Det ville Erik hellere end gerne og John fortalte så, at han havde forbindelse med en sabotageleder i Randers, der gerne ville have opbygget en gruppe i Langå. Manden kunne skaffe maskinpistoler, og gruppens opgave skulle bl.a. være at tage mod engelske faldskærmstropper, der skulle landsættes i forbindelse med invasionen i Europa.

Det lød jo meget spændende, og Erik lovede John at skaffe tre mand til, som ville være med i gruppen. Aftalen blev, at Erik med tre kammerater en aften skulle mødes med John og sabotagelederen fra Randers i en park i byen.

Erik havde let ved at skaffe de tre mand. I forvejen kom han meget sammen med en tidligere skolekammerat fra byen, Kjeld, der var meget interesseret i at kæmpe mod besættelsesmagten, hvis muligheden skulle vise sig. Kjelds far havde to små jagtriffler, som han havde »glemt« at aflevere til politiet, da tyskerne havde krævet det. Rifflerne var nu gemt til brug den dag, tyskerne evt. skulle smides ud af landet.

Kjeld var fyr og flamme, da Erik fortalte om Johns tilbud, og Kjeld, der var i lære som mekaniker, skaffede straks et nyt medlem af gruppen ved at henvende sig til en arbejdskammerat, Vagn. Denne var også med på idéen og lovede at få sin gode ven, Birger, der var elektriker, med i gruppen. Også Birger sagde ja tak med begejstring.

En aften nogle dage senere mødte Erik og hans tre kammerater op i parken for at møde John og modstandsmanden fra Randers. Men der kom ingen John og slet ingen modstandsmand.

Næste dag i skoletøget undskyldte John sin udeblivelse med, at han var kommet så sent hjem fra skole, at han ikke kunne nå at komme til møde om aftenen. Derpå blev der aftalt et nyt møde – og atter udeblev John.

Dette gentog sig flere gange, og hver gang kom John med den ene undskyldning bedre end den anden. Til sidste fandt Erik ud af, at årsagen til Johns svigten var, at han var bange. Dette var naturligvis en ærlig sag, og han kunne trygt have sagt til de andre, at han ikke turde være med. Ingen af dem ville bebrejde end dreng på 17 år, at han var blevet betænkelig ved at involvere sig i et arbejde, der kunne koste ham livet.

Det hele endte med, at John en dag kom til Erik og sagde: »Erik, den er gal! Jeg har lige fået en advarsel om at holde mig fra alt illegalt arbejde, fordi jeg holdes under observation«. Det accepterede Erik, og fortalte med det samme John, at alle i gruppen havde opgivet at komme i kontakt med modstandsbevægelsen. Det troede John så på.

Af Johns beskrivelser af sabotagelederen i Randers havde Erik fundet ud af, at manden var fører for de gule spejdere, og da Erik vidste, at hans gode ven Marius på skolen også var gul spejder, forelagde han problemet med den manglende kontakt for Marius. Denne regnede lynhurtigt ud, hvem den pågældende spejderfører måtte være, og derpå lovede Marius at tage sig af sagen.

Dagen efter kom Marius glædestrålende hen til Erik i et frikvarter, at nu havde han fået kontakt med modstandsbevægelsen gennem sin spejderfører, og han var allerede selv blevet optaget i en gruppe.

Det var en gruppe, der i tilfælde af en allieret invasion i Danmark skulle ødelægge tyskernes telefonkabler. Det skete ved at grave ned til kablerne og placere en stor jernkile over dem. Derpå blev kilen dækket til, så kilens hovene var lige under jordoverfladen. Til sidste blev der lagt en græstørv over kilen, så intet var at se.

Når kablet til sin tid skulle ødelægges, behøvede modstandsfolkene kun at slå

på kilen med en hammer for at hugge kablet over nede i jorden. Når kilen blev dækket af græstørven, ville det være meget svært for tyskerne at finde brudstedet.

Marius skulle hilse Erik fra fabrikant Aastedt, som spejderlederen hed og sige, at Erik meget snart ville få at vide, hvor han skulle henvende sig for at få den rigtige kontakt for gruppen i Langå.

Erik bad derpå Marius om at give Aastedt besked om, at i fremtiden skulle al kommunikation til Langå-gruppen gå gennem Marius – og ikke gennem John. Ikke desto mindre blev John benyttet i flere tilfælde, hvilket af sikkerhedsmæssige grunde var meget uheldigt. Samtidig med var det svært over for John at opretholde udseendet af, at det hele ikke var blevet til noget.

En dag, da Erik om eftermiddagen var på vej til skoletøget i Randers, fik han øje på Marius, der kom cyklende, mens han gjorde tegn til, at han gerne ville snakke med Erik. Denne slap væk fra skoletogskammeraterne og fik af Marius den besked, at han »inden i morgen aften« skulle henvende sig til pastor Juul Rasmussen i Galten ved Hadsten. Han skulle hilse præsten fra Larsen (dæknavn for Aastedt) og sige, at det drejede sig om bryllupsforberedelser. Dernæst ville præsten bede om et kodetal.

Kodetallet var en datokode, der bestod af datoen plus månedens nummer, hvilket vil sige, at f.eks. den 11. april havde tallet 114, den 12. april 124 og den 5. maj tallet 55 som kodetal.

Straks efter skoletøgets ankomst til Langå, kontaktede Erik sin gruppekammerat Kjeld, og de besluttede at tage hen til præsten samme aften. De startede klokken 19 på den 15 km lange cykeltur til Galten, hvor de var så heldige at støde på præstens yngste søn, Ole, som Erik kendte fra skolen. Ole førte dem hjem til sin far, der tog imod

hilsenen fra Larsen og bad om kodetallet. Da han havde gået det, og de havde fremført deres ærinde, sagde han først, at han syntes, de to så lidt unge ud, og derpå udtrykte han sin bekymring for, at unge mennesker var tilbøjelige til at snakke over sig. Som eksempel nævnte han de unge mennesker, der havde været med til at sprænge Langå-broerne i luften, og som i beruset tilstand havde snakket over sig på en restaurant, så det var kommet en stikker for øre.

Erik og Kjeld fik dog snart overbevist præsten om, at han hundrede procent sikkert kunne regne med, at de ikke ville snakke over sig. Derpå sagde præsten, at de måtte være klar over, at det arbejde de gik ind til, var så farligt, at det kunne komme til at koste dem livet. Det var de også helt klar over.

Da præsten mærkede, at de to unge mænd mente det alvorligt, bøjede han sig, men stillede som betingelse for at acceptere de fire 19-20 årige gruppe-medlemmer, at de fik en lidt ældre mand med i gruppen. Det gik Kjeld og Erik med til.

Juul Rasmussen fortalte nu, at gruppens opgave ville komme til at bestå i at sprænge jernbanelinjen fra Langå til Viborg i luften i tilfælde af en ventet, allieret invasion i Danmark.

Da det ikke var afklaret, om gruppen skulle have våben og sprængstoffer fra Juul Rasmussens gruppe eller fra Randers, blev det aftalt, at Juul Rasmussen skulle få problemet afklaret til den følgende søndag, hvor to mand fra Langå-gruppen skulle komme over til præsten.

Det lykkedes hurtigt for de fire gruppekammerater at skaffe et lidt ældre medlem. De var enige om at henvende sig til en ca. 40-årig mand, Hugo, som de alle kendte, og bede ham være medlem af gruppen. Hugo var fyrbøder og maskinpasser på Richard Nissens Trævarefabrik i Langå, og en aften

passede Erik, Birger og Vagn ham op på vej fra arbejde. Hugo var straks med på tanken og fortalte, at han tidligere var blevet opfordret til at gå med i en modstandsgruppe, men havde sagt nej tak, fordi han ikke syntes om personerne i gruppen.

Den følgende søndag cyklede Birger og Vagn til Juul Rasmussen for at få besked om våbnene, men de kom tilbage med uforrettet sag, da præsten ikke havde kunnet komme i forbindelse med Larsen i Randers.

Gennem Marius på skolen kom Erik i forbindelse med Larsen, der meddelte ham, at gruppen skulle henvende sig til pastor Juul Rasmussen og hilse fra Franck og sige, at Langå-gruppen skulle have våben af Juul Rasmussen. Den besked drog Birger og Vagn af sted med til præstegården. Her fik præsten et chok, da de nævnede Francks navn, for Franck var ikke et dæknavn, men mandens virkelige navn.

Tilsyneladende var der her tale om et alvorligt svigt i sikkerhedssystemet.

Efter at gruppen havde meddelt Juul Rasmussen, Hugo var blevet optaget i gruppen, kontaktede præsten sin kollega i Langå, pastor Langer, for at høre dennes mening om pålideligheden af gruppemedlemmerne, og da Langer sagde god for alle, var der dermed grønt lys for næste stadium i gruppens tilværelse: bevæbning og forsyning med sprængstof.

Skoleelever i aktion

– Nedkastning

I begyndelse af 1944 kom adskillige af skolens elever ind i modstandsarbejdet. Blandt dem var som omtalt Jens, Peter og Erik (dæknavn), der var medlemmer af Ejvind Jacobsens gruppe som overvejende bestod af FDF'ere. Jens var med fra starten. De to andre kom med lidt senere.

En af de første opgaver gruppen blev stillet overfor, var at tage imod våben,

der blev nedkastet fra engelske flyvemaskiner. Dette modtgearbejde var endnu på begynderstadiet, og i de mørke vinternætter 1943-44 var de engelske piloter, der endnu ikke havde radar til rådighed, kun i stand til at finde frem til nedkastningspladserne omkring fuldmåne, og kun når sigtbarheden var god. I den sidste del af besættelsen blev piloterne takket være radar og andet udstyr i stand til at finde frem til nedkastningspladserne i næsten al slags vejr.

Gruppen fik besked om en forestående nedkastning gennem en speciel slutning på den danske nyhedsudsendelse fra BBC i London. Hvis speakeren sluttede med at sige: »Vi kommer igen på 19 m. båndet...«, betød det, at flyvemaskinen ville komme den følgende nat med våben til den aftalte nedkastningsplads.

Endelig en aften kom den længe ventede afslutning på nyhedsudsendelsen i den engelske radio, og i små flokke eller enkeltvis begav gruppemedlemmerne sig til modtagepladsen, der lå ca. 12 km vest for Randers ved Fussingø. Alle gruppemedlemmer havde i forvejen været ved pladsen for at orientere sig, så de havde let ved at finde frem.

Pladsen var omgivet af skov og lå lige vest for Fussing Sø. Denne fungerede som den sidste landkending for nedkastningsmaskinen, som kunne finde frem til pladsen fra Kattegat ved at følge Randers Fjord og Randers-Viborg Landevej til Fussing Sø.

Nedkastningen kunne finde sted mellem klokken 22 og 2, men da klokken var 22 manglede endnu nogle modtagfolk. Det drejede sig om nogle erfarne medlemmer fra en anden modtagegruppe, som havde lovet Jacobsen at hjælpe første gang, hans gruppe skulle tage mod våben.

Uheldigvis skulle disse modtagfolk medbringe de stavlygter, der skulle stilles op på pladsen, så piloterne i

maskinen kunne se, hvor faldskærmene skulle kastes. Tre af lygterne skulle opstilles på række med ca. 75 meters mellemrum, og den sidste af lygterne i vindretningen skulle være rød. Ved siden af den røde lygte skulle gruppelederen med en hvid lygte blinke et bestemt morsebogstav til piloten som en garanti for, at det var de rigtige folk, der stod på jorden – og ikke tyskerne.

Omsider kom de tre manglende modstandsfolk, og hurtigt blev der foretaget en prøveopstilling af lygterne på den frose mark, så de var klar til modtagelse. Derpå gik folkene i skjul i skovkanten og ventede nu kun på at høre motorstøj fra den engelske maskine.

I ventetiden blev der brækket grangrene af træerne til brug ved tildekning af våbnene, de skulle skjules i skoven til næste dag, hvor de skulle afhentes af en lastbil. Denne skulle køre våbnene til et depot, hvorfra de ville blive fordelt til grupper i hele landet. De tomme containere og faldskærmene ville blive »druknede« i en fjerntliggende sø, så de ikke ville kunne røbe, hvad der var foregået på nedkastningspladsen.

Klokken 23.40 hørte modtagegruppen i den stille nat, at der blev blæst luftalarm i Randers. Derfor blev lygtebærerne stillet ud på pladsen, og de øvrige gruppemedlemmer stod klar i skovkanten for hurtigt at kunne styrte frem og bjærge skærmene, der ville kunne ses fra luften. Dette kunne være katastrofalt, hvis der var en tysk natjager »i hælene« på den engelske maskine.

Modtagefolkene hørte først den store Sterling bombemaskine få sekunder, før den dukkede frem over trætoppene. Maskinen virkede i månelysset imponerende stor, da den drønedede hen over hovedet på de unge mennesker. Bombemaskinen var kommet lidt for tæt på skovkanten ved indflyvningen,

og for ikke at risikere at kaste containerne i træerne, fortsatte maskinen uden at kaste sin last for at foretage en ny anflyvning.

Da den kom igen anden gang, var kursen helt perfekt, og den kastede de 12 containere i ganske lav højde over positionslysene. Først lige over jorden foldede skærmene sig ud. Heldigvis var skærmene sorte og brune, så der ikke var fare for, at de kunne ses fra luften.

Nu fik gruppen travlt med at få de tunge containere i skjul mellem træerne. Tungest var containerne med sprængstof, som vejede op til 200 kg. Derfor måtte der 5-6 mand til for at slæbe dem bort.

Heldigvis havde de engelske flyvere kastet containerne meget præcist, så de var landet, hvor de skulle, nær gemmestedet.

Det tog en halv times tid at få alle containerne gemt væk, men da var alle nedkastningsfolkene også udmattede og svedige. Og så gjaldt det om at komme hjem.

Gruppemedlemmerne tog afsked med hinanden og begav sig mod Randers ad forskellige veje. De kunne lige nå at få lidt søvn, inden de skulle på arbejde eller – som Jens – skulle møde kl. 8 på skolen og forsøge af se frisk og veloplagt ud. Da tyskerne landet over havde talrige observationsposter på højtliggende steder, kunne gentagen brug af nedkastningspladsen let blive farlig, og derfor fandt Ejvind Jacobsens gruppe frem til en ny plads, der lå ca. 20 km syd for Randers i et område, hvor FDF i mange år havde haft en hytte.

Derfor var gruppemedlemmerne, som jo var FDF'ere godt kendte i terrænet. Pladsen lå højt i et tyndt befolket område og havde en lavning, hvor lygterne kunne opstilles uden at kunne ses fra omegnen. På pladsens nordlige side var der en skov, hvor containerne kunne gemmes.

Efterhånden som nedkastningernes antal steg, kunne der ikke findes varia-

tionsmuligheder nok for afslutningen af nyhedsudsendelserne fra London, og derfor gik man over til at give de enkelte pladser et navn. Når der skulle foregå en nedkastning, blev dette navn nævnt i en særmelding ved slutning af nyhedsudsendelsen. De fleste af de navne, der blev læst op i særmeldingerne, var navne, som ikke havde nogen betydning, men det kunne tyskerne jo ikke vide.

Gruppens nye plads fik navnet Carl, og det var aftalt med hovedkvarteret i London, at maskinen når den nærmede sig pladsen, skulle blinke et bestemt bogstav i morsealfabetet, før gruppen tændte positionslysene. Dette skulle forhindre, at gruppen tændte lysene, hvis en tysk flyvemaskine skulle dukke op ved nedkastningspladsen. Til gengæld skulle gruppen blinke et d (streg prik prik) som kvittering.

Da »Carl« blev nævnt i særmeldingen rykkede gruppen ud, og denne gang var foruden Jens også Peter og Erik (dæknavn) med. Turen til pladsen foregik som sædvanligt på cykel, der jo ud over tog næsten var det eneste transportmiddel, man havde til rådighed under besættelsen på grund af mangel på olie og benzin.

Mens mandskabet ventede på pladsen, hørte de pludselig en flyvemaskine nærme sig. De havde ikke hørt, at der var blevet blæst luftalarm i nabobyerne Randers og Langå, og derfor troede de, at det var en tysk maskine, der nærmede sig. Men da maskinen, som tydeligt kunne ses i måneskinnet, blinkede det aftalte signal, fik gruppen tændt sine lygter i en fart og besvarede signalet ved at morse bogstavet d.

Inden de fik tænkt sig om, så de i månelys set skærmene folde sig ud under den ret højtflyvende maskine, og et øjeblik efter landede containerne præcist, hvor de skulle.

I løbet af 20 minutter var såvel skær-

me som containere gemt ad vejen i et tæt krat nær pladsen, og gruppens medlemmer begav sig derpå af forskellige veje til Randers.

På skolen

Nogle gange skete det, at tyske gestapofolk mødte op på rektors kontor og bad om at komme til at tale med en eller flere elever. Hver gang skete der det, at rektor, der som tysklærer mestrede »gæsternes« sprog, fik dem henholdt med snak, mens han fik sendt en lærer hen til klasseværelset for at »hente« de pågældende elever. Men hver gang skete der det, at læreren kom tilbage og meddelte, at eleverne ikke var i skole, og som dokumentation herfor medbragte han klassens forsømmelses-protokol, hvori de eftersøgte elever stod opført som fraværende. Hermed var de autoritetstro tyskere overbevist, og drog af sted med uforrettet sag.

Imens var de eftersøgte elever blevet gemt godt af vejen i de varmetunneller, der går dybt nede i jorden under skolens kælder.

Noget af det, som elever og lærer allermost frygtede, var en tysk razzia på skolen efter lærere og elever, der beskæftigede sig med illegal virksomhed. For at imødekomme en sådan aktion havde rektor i samarbejde med lærerne udarbejdet en plan, som skulle hindre Gestapo i at få held med sit forehavende.

Så snart en razzia var under opsejling, skulle der ringes tre gange med skoleklokken. Det var tegn til, at illegale elever skulle forlade klasserne og flygte gennem kældrene, og til, at lærerne skulle føre disse elever fraværende i protokollen. Samtidig skulle illegale blade og andet kompromiterende materiale gemmes bort i luftkanaler, bag billeder etc. Det gjaldt naturligvis også pistoler, som visse elever var ubetænksomme nok til at gå rundt med på skolen.

Heldigvis kom der ingen razzia på skolen, så der blev ikke brug for den glimrende beredskabsplan, som tjener skolens rektor og lærerpersonale til ære.

Sådan taklede man de tyskvenlige

På skolen gik en pige, der var datter af en landpolitibetjent, og hun havde på et tidspunkt til sin far angivet at par kammerater, der delte illegale blade ud på skolen. Faderen, der må have næret stor respekt for tyskerne, lod de to unge mennesker anholde, og de blev stillet for retten.

Under de givne forhold følte dommeren sig nødsaget til at idømme skoleeleverne en bøde, og eleverne blev derpå løsladt. Dommeren betalte selv bøden for dem.

Dermed var sagen dog ikke slut. Rygtet løb foran pigen, der efter sommerferien skulle begynde at læse ved Danmarks Tekniske Højskole i København. Ved ankomsten hertil fik hun som alle andre nye studenter stukket en konvolut i hånden, og stor var hendes rædsel, da hun åbner konvolutten og ser sit eget billede på en løbeseddel sammen med en advarsel mod at omgås hende.

Atter klagede hun til sin fader, men der var intet at stille op. Hun blev frosset ude af kammeraterne og måtte rejse hjem!

Under translokationen (afslutningen) efter skoleåret 1943 indtraf en episode, som vakte tyskernes vrede.

Som sædvanligt fik årets realister og studenter deres eksamensbeviser overrakt af rektor under selve afslutningshøjtidelighed i skolegården. Det skete under rasende klapsalver fra skolens elever. Men pludselig, da en student gik op til rektor for at hente sit bevis, blev der dødstille i skolegården, og under pinlig tavshed fik han sit bevis overrakt. Derpå løb han nærmest spidsrod ned til sin plads.

Da næste student gik frem til rektor, bragede bifaldet atter.

Tavsheden udtrykte elevernes og lærernes foragt over for en student, som nærede sympati for besættelsesmagten.

Tilsyneladende har den pågældende student efter episoden henvendt sig til det tyske politi, for resultatet var, at rektor fik en ganske alvorlig påtale af tyskerne for det skete.

Ved afslutningen af skoleåret 1944 kom det atter til episoder, som nedkaldte tyskernes vrede over skolen.

Den første episode indtraf den dag, da alle studenterne var færdige med deres eksamen, og hvor traditionen bød, at studenterne i hestevogn kørte til torvet i Randers og kørte rundt om statuen af Niels Ebbesen.

I studenterårgang 1944 var der et par piger, der havde været lidt for glade for tyske soldater, og derved havde de pådraget sig kammeraternes foragt. Den ene af dem, hvis mor var tysker, færdedes på det tyske hovedkvarter i byen, og hun var under mistanke for at have angivet to lærere på skolen til tyskerne. Derfor flyttede hendes sidekammerat, Kirsten, til et andet bord, og ingen i klassen værdigede hende et blik eller talte til hende.

Da hestevognene kørte frem for at blive fyldt med glade studenter, viste det sig, at ingen ville køre i vogn sammen med de to piger. Resultatet var, at studenterne pressede sig sammen i vognene, så de to formastelige studenter fik en vogn helt for sig selv.

Derpå begyndte turen gennem byen med hurra-råbende studenter på de propfyldte vogne og to meget tavse piger i ensomhed i egen vogn. De mange tilskuere langs triumftogets rute fattede straks, hvad de var vidne til, og snart bredte latteren sig blandt de mange mennesker, der stod langs fortovskanten.

Da vognene på tilbagevejen passerede det tyske hovedkvarter, steg pigerne af for at gå ind og klage til tyskerne over kammeraternes opførsel, og atter fik

rektor en påtale fra den tyske kommandant med besked om, at skolen ville blive lukket, hvis det kom til yderligere demonstrationer. Han fik specielt påbud om, at han ikke under translokationen måtte uddele eksamensbeviser til studenter og realister. Beviserne skulle efter afslutningen uddeles diskret i klasseværelserne til de enkelte elever.

Der var nok to piger, der erindrede, hvordan det var gået den tyskvenlige elev ved translokationen året forinden. Ved festen for studenterne den 20. juni 1944 blev der opført sketch, hvor en elev spillede en tysk soldat, der overfaldt en pige.

Det kom han ikke godt fra, for han blev smidt på gulvet af pigen, alt imens hun overdyngede ham med skældsord og råbte: »Du Schwein, so müsst es allen ergehen«. (Dit svin. Sådan skulle det gå dem allesammen). Også i anledning af denne episode fik rektor en påtale af kommandanten.

Studier i krig

Om aftenen efter at studenterne var blevet dimitteret, festede de videre i de forskellige hjem. Kirsten havde fest i sit hjem sammen med sine kammerater, og det var ud på de små timer, inden festen var slut, og kammeraterne tog hjem. Først derefter kunne Kirsten komme i seng.

Men Kirsten havde sammen med klassekammeraten Annie en aftale om at stille på en bestemt adresse i Århus næste morgen klokken syv, så da der var blevet ro i huset, listede hun sig ud fra sit værelse og tog sin cykel.

Kirsten kørte hen til sin klassekammerat, Annie, og derpå cyklede de to piger i sommernatten de 35 km til Århus for at melde sig til tjeneste for modstandsbevægelsen.

Forinden havde Kirsten lagt en seddel til sine forældre, om at hun var taget på ferie, og at hun ikke havde villet forstyrre dem midt om natten. Foræl-

drene har ganske givet anet, hvad det var for en »ferie«, Kirsten var taget på. Kirsten og Annie var af en lidt ældre skolekammerat, Henning Røge, blevet opfordret til at gå ind i modstandsbevægelsen som kontorpersonale og kurerer, og efter at de to piger havde snakket sammen om det, havde de straks sagt ja. Pigerne erindrede nemlig, hvad de havde lovet sig selv den dag, de hørte, at adjunkt Hoff var blevet dræbt af tyskerne.

Kai Hannibal Hoff, adjunkt. Modstandsmand, skudt af Gestapo i Thorsgade Kaserne i Randers.

Pigerne nåede i god behold til Århus og indfandt sig på den aftalte adresse, hvor de blev budt indenfor og placeret på en divan, indtil de kunne blive præsenteret for deres kommende chef. Denne var Toldstrup, som ledede nedkastningerne af våben fra England, og som endvidere var chef for modstandsbevægelsens nordjyske region.

Da Toldstrup dukke op, blev han overrasket over at finde de to studier i hovedkvarteret, men han fandt snart ud af, at det var hans medarbejder Henning Røge, som stod bag. Røge

havde nemlig hørt Toldstrup komme med en bemærkning om, at det var nødvendigt med et større kontor- og kurerpersonale. Toldstrup tog en snak med pigerne, og sagde til sidst til dem, at de måtte være klar over, at de kunne dø på to måder. De kunne blive dræbt af tyskerne, men de kunne også blive skudt af modstandsbevægelsens egne folk. Det sidste ville ske, hvis de arbejdede for tyskerne.

Den sidste udtalelse gjorde, at Kirsten og Annie var klar over, at det var et dødeligt alvorligt stykke arbejde, de gik ind i, men ingen af dem tænkte et øjeblik på at springe fra.

Toldstrup fandt på sin side ud af, at de ikke alene havde evnerne til at bestride det job, der var tiltænkt dem, men også havde viljen til at bestride det.

Dermed var Annie og Kirsten engageret til det meget alsidige arbejde i nedkastningshovedkvarteret, hvor de kom til at arbejde sammen med to andre piger, Gertrud og Liss.

Så snart det var muligt tog Kirsten hjem til sine bekymrede forældre og fortalte dem om sit nye arbejde, idet hun dog måtte sige, at hun ikke kunne gå i detaljer med, hvad hun skulle lave. Men forældrene forstod!

De unge kurérpiger i hovedkvarteret havde i mange tilfælde fordele af deres gode udseende. Annie, der i øvrigt tidligere havde været kåret som Frk. Randers, skulle en gang fra Århus transportere en tung kuffert med sprængstof til Struer til brug for den senere omtalte sabotørskole på Venø.

Toldstrup hjalp hende hen til banegården i Århus, hvor han vendte om, fordi det var for farligt for ham at gå rundt i banegården, hvor Gestapo altid var på udkig efter eftersøgte personer. Annie hankede op i den tunge kuffert, men var næppe gået to skridt, før en tysk officer kom springende og tilbød at hjælpe hende.

Annie sagde ja tak, og derpå slæbte tyskeren sprængstof-kufferten ind på

banegården, mens Toldstrup noget bekymret så til på afstand.

Tyskeren skulle med samme tog som Annie til Struer og hjalp galant Annie både ind og ud af toget med kufferten. På perronen blev Annie modtaget af gruppelederen fra Venø, der aldrig før havde fået engelske sprængstoffer leveret af en tysker.

En anden gang havde Annie i taxa bragt et telegram til Hvidbjerg i Thy, hvorfra hun med det samme returnerede i taxaen. På vej tilbage til Skive blev bilen prajet af en tysk officer, der bad om at køre med til Skive. Det gav Annie venligst lov til.

Undervejs talte Annie og tyskeren hyggeligt sammen, og Annie spurgte bl.a. hvor tyskeren arbejdede.

– Jeg arbejder hos Geheime Staatspolizei, svarede tyskeren. – Jamen, jeg troede da ikke, der var Gestapofolk i Skive. Det er da kun i Århus og andre store byer, sagde Annie.

– Vi har fundet ud af, at der sker sabotage på Skive-egnen, og nu skal vi til at trevle modstandsbevægelsen op her på egnen, svarede tyskeren.

Inden køreturen var slut, havde gestapomanden inviteret Annie ud, og hun indvilgede i at mødes med ham foran biografen om aftenen.

I Skive gav Annie oplysningerne om gestapomanden og gav hans udseende videre til modstandsbevægelsen, der fik at vide, hvornår de kunne studere ham foran biografen.

Med livet som indsats

Henning Røge med dækningsnavnet Max var student fra skolen i 1943 og var i sin skoletid meget aktiv inden for modstandsbevægelsen. I første omgang beskæftigede han sig med illegal bladvirksomhed, og han opnåede i 1943, at få en bøde af det danske politi, for at uddele illegale blade. Han var medlem af Randers Terrænsportsforening, der havde adjunkt

Kai Hoff som leder. I denne forening fik han sin første skydetræning.

Efter studentereksamen påbegyndte Røge et juridisk studium i Århus, men han har næppe brugt megen tid på studiet, idet han snart blev involveret i illegal virksomhed i byen.

Han begyndte sammen med nogle andre unge mennesker i Århus at udgive bladet »Hammeren«. Røges gruppe blev snart tilknyttet organisationen »Frit Danmark«, og gruppen kom derefter mest til at beskæftige sig med distribution af bladet »Frit Danmark«. Ved siden af bladvirksomheden skaffede gruppen sig et stort våbenlager, der stammede fra tyske »leverandører«.

Gruppen havde den regel, at man for at blive medlem, skulle komme med en pistol, som var stjålet fra en tysker. Dette problem klarede Emil f.ek.s ved at gå hen i ventesalen på banegården, hvor han satte sig til at »sove« ved siden af en sovende tysk soldat. Det tog ham ikke mange minutter at få lirket tyskerens pistol op af hylsteret og over i sin egne lomme. Derpå »vågnede« Emil og slentrede roligt ud af ventesalen.

Gruppens lager var så stort, at det svarede til en komplet udrustning til 12-13 tyske soldater, og det omfattede ikke alene våben, men også uniformer, støvler, kogekar etc. Det meste af udstyret var stjålet fra tyske sygehuse og officerskvarterer rundt i byen.

Røges gruppe fik forbindelse med Toldstrup, da denne var i Århus for at få gang i sabotagen.

Røges gruppe blev først sat til at udføre en aktion mod kunstmuseets bygning, som tyskerne benyttede som depot. Hensigten med aktionen var at tage så meget af depotets indhold som muligt. Planen gik ud på, at slå vagten ved hovedindgangen ned, og derpå trænge ind i bygningen.

Sabotørerne fik sig sneget ind på vagten bagfra, og fik givet ham et ordentlig gok i hovedet med en knippel, men

desværre gav vagten sig til at skrike i stedet for at besvime. Skriggeriet alarmerede en vagtpost på den anden side af bygningen, og nu begyndte et livligt skyderi, hvorunder sabotørerne måtte trække sig tilbage med uforrettet sag. Senere havde gruppen mere held med sig og saboterede tyske biler, værksteder, lokomotiver og sportskifter på banegårdsarealet.

Toldstrup engagerede Røge til hovedkvarteret, hvor han kom til at virke som kurér. Dette arbejde udførte han med stor dygtighed, og hans »klæbehjerne« kom han til gode, når han skulle overbringe meldinger fra den ene person i modstandsbevægelsen til den anden.

Imidlertid bønfuldt Røge Toldstrup om at få lov til at arbejde med sabotage, og til sidst gav Toldstrup ham den opgave at forberede en sabotageaktion mod vaskeriet Pierre i Århus, som bl.a. vaskede uniformer og linned for tyskerne.

Med stor omhu tilrettelagde Røge sabotagen mod Pierre, og han udformede bomberne til sabotagen med sådan en omhu, at de kom til at fremtræde som rene kunstværker.

Sabotagen blev også gennemført helt perfekt. Der blev ødelagt i hundredevis af tyske uniformer og andet kluns, der tilhørte den tyske værnemagt. Sabotørerne nænnede dog ikke at lade et bjerg af nye lagener gå op i luer, så dem tog de med. Som følge deraf fik hele personalet i hovedkvarteret i den følgende tid nye Cotton Coats.

Det var mens Røge arbejdede ved hovedkvarteret, at han fik engageret sine to kammerater fra skolen, Annie og Kirsten, til kurer- og kontortjeneste ved hovedkvarteret.

Røge blev en overgang sammen med nogle kammerater sendt til Venø i »sommerlejr«. Denne var blevet oprettet af Toldstrup, som syntes, det var meningsløst at sende værdifulde efterstræbte sabotører til Sverige, hvor der

ingen tyskere var at bekæmpe. I stedet skulle de blive i Danmark og have en specialuddannelse til at fortsætte deres illegale arbejde.

Toldstrup fik af nogle venner, der var FDF-ledere i Holstebro, stillet FDF's sommerlejr Venøborg til rådighed, og her holdt i sommeren 1944 ca. 20 sabotører »sommerlejr«.

I denne specielle sommerlejr blev der undervist i terrænsport, gymnastik, våbenlære, skydning, sprængningsteknik, security etc. I løbet af kort tid var sabotørerne så veltrænede og øvede, at Toldstrup fra lejren kunne rekvirere sabotører til specialopgaver rundt i Jylland, hvor de lokale grupper ikke kunne klare en opgave.

I sommerlejren var naturligvis masser af våben og ammunition, så tyskerne ville have fået en varm velkomst, hvis de var dukket op.

Røge blev i sommeren 1944 overført til Aalborg, hvor han blev knyttet til en sabotagegruppe, der bar navnet »dag-driverbanden«, Gruppemedlemmerne deltog i mange forskellige aktioner og havde bl.a. til opgave at fungere som vagtposter for telegrafisterne.

En dag var Røge på vagt ved et gadehjørne, hvorfra han kunne ses fra den lejlighed, hvor telegrafisten Cain arbejdede. Mens Røge stod her, fik han øje på et par mystiske mænd, der under armen bar en mappe, som på bagsiden havde nogle skruer. Engang imellem drejede mændene på skruerne. Den ene af mændene bar en blød hat og havde sin krave smøget helt op omkring ørerne, og den anden bar en alpehue, som gik ned over det ene øre. Røge fik mistanke om, at de to mænd var tyske pejlefolk, som var ved at indkredse senderen, som telegrafisten sad og arbejdede med. Derfor slog Røge alarm ved at trække sit lommestørklæde frem og tørre sveden af panden.

I næste øjeblik var han arresteret af gestapofolk, der styrtede frem og afspærrede gaden. Røge blev ført til

Gestapos hvoedkvartet og taget i forhør, men kunne overbevise tyskerne om sin uskyld ved at fortælle, at han havde stået på gadehjørnet for at træffe en kammerat. Han blev sluppet fri tre timer senere.

Heldigvis havde tyskerne pejlet forkert, og derfor trængte de ind i et forkert hus i nabolaget, mens Cain og hans hjælper slap bort fra sendestedet ad en bagvej.

I nabohuset arresterede tyskerne en bager, der lige havde iført sig sit overtøj og var på vej hjem. Bageren blev slæbt med til hovedkvarteret, og Røge hørte her, at han blev gen-nembanket af tyskerne, der naturligvis ikke kunne prygle ham til at tilstå noget, han ikke havde kendskab til.

I oktober fik gruppen til opgave at likvidere en farlig stikker i Aalborg, og Røge påtog sig det ubehagelige hverv. Efter at have studeret stikkerens færden, besluttede Røge sig at nærme sig til stikkeren bagfra på cykel, og derpå skyde ham ned på nær hold.

Toldstrup der tilfældigvis kom kørende i sin bil ved Limfjordsbroen i Nørresundby, så Røge få minutter, inden han skulle udføre likvideringen. Røge havde et solidt tag i bagklappen på en modkørende lastbil og så sammenbidt og beslutsom ud, mens han stirrede efter sit bytte.

Et øjeblik efter fik Røde øje på stikkeren, der gik på fortorvet i samme retning, som han selv cyklede, Røge slap taget i lastbilen og trak sin afsikrede pistol frem. Da han var lige ved at være på skudhold, vendte stikkeren sig om, og han nåede at trække sin pistol og skyde, inden Røge fik fyret sin pistol af. Røge blev ramt af et dræbende skud og faldt død om på gaden.

I Randers blev Røges kiste til tonerne af en sørgemarch ført gennem byen til kirkegården, hvor begravelsen skete. Med i det store følge følge var mange af Røges gamle skolekammerater

og lærere, der følte sig dybt grebne over atter at opleve tabet af en god kammerat.

Egon Johannesen

Erik havde specielle problemer med sine forældre hvad angår hans deltagelse i sabotage og våbenmodtagelser. Han havde bevidst undladt at fortælle dem noget om sit illegale arbejde for at skåne dem for bekymringerne.

Nu, da Erik af sikkerhedsmæssige grunde var nødt til at rejse bort, måtte han på en skånsom måde fortælle dem, hvorfor det var nødvendigt, og det var særlig svært netop på dette tidspunkt. Det skyldtes, at Eriks forældre endnu var lammet af sorg over, at Eriks bror, Egon, i København var blevet dræbt af tyskerne ved et såkaldt clearingmord.

Egon var student fra skolen i 1937 og havde i 1943 taget den hidtil højeste teologiske embedseksamen i Danmark. Han var efter sin eksamen blevet ansat som rejsepræst i den danske israelsmission. Dette arbejde var et halvtidsjob, og ved siden af det, var han i færd med at udarbejde en teologisk doktorafhandling. Hertil havde han fået støtte fra Carlsbergfonden.

Hans arbejde blandt de danske jøder var set med nazistiske øjne nok en provokation, idet udryddelsen af jøderne hørte med i Hitlers program for Det tredje Rige. Men i Danmark havde tyskerne indtil efteråret 1943 ikke taget noget skridt til at arrestere de danske jøder.

Efter den 29. august 1943, hvor den danske regering trådte tilbage efter at have nægtet at gå ind på vidtgående tyske krav, og hvor tyskerne var gået til angreb på den danske hær og flåde, begyndte de danske jøder at frygte en aktion fra tyskernes side.

Natten mellem den 1. og 2. oktober 1943 slog tyskerne til, men heldigvis havde en embedsmand ved den tyske ambassade i København, G. F.

Duckwitz, advaret nogle ledende socialdemokrater i Danmark, og disse havde ladet advarslen gå videre til jødiske kredse. Derfor fandt tyskerne kun ganske få jøder hjemme, da de med lastbiler kørte fra det ene jødiske hjem til det andet for at arrestere jøderne.

De flygtende jøder blev af deres landsmænd i første omgang skjult og i anden omgang sejlet til Sverige.

Egon var meget aktiv i kampen for at redde jøderne fra tysk fangenskab. Mange jøder søgte tilflugt hos deres læge eller hos danske præster, og Egon havde i disse oktoberdage meget travlt med at samle jøder op, hvor de var søgt hen, og få dem bragt videre på deres flugt. Mange jøder blev bl.a. »indlagt« under falske navne på de københavnske hospitaler, inden der var overfartsmulighed til Sverige.

Egon kørte i disse dage byen rundt i taxa med jøder, og han havde travlt med at betale fiskere penge for sejlads med jøder over Øresund. Pengene til at betale med kom fra firmaer og privatpersoner, der gerne ofrede en formue for at medvirke til at redde jøderne fra tyske koncentrationslejre. Aldrig før havde Egon haft så mange millioner mellem hænderne.

Egon fik en særlig opgave, da fem jøder fra Odense skulle bringes i sikkerhed i Sverige. Han tog toget til Odense og fik kontakt med de fem skjulte jøder. Da nogle af de fem jøder så meget lidt nordiske ud, var der i høj grad fare for at de ville blive afkrævet legitimation under rejsen. Han sørgede som følge deraf for, at de blev forsynet med en dansk dåbsattest, der lød på gode danske navne som Jens Petersen, Kristian Hansen, Hans Jensen etc.

Attesterne blev til på den måde, at en Odensepræst én for én spurgte jøderne om deres fødselsdato. Derpå slog han op i sin kirkebog og fandt en person, der var født på samme dato, og derpå

skrev han en dåbsattest på dette navn. Dåbsattesten var altså ægte, og hvis tyskerne skulle finde på at foretage en kontrol hos præsten, kunne de se, at den var korrekt afskrevet efter kirkebogen.

Udstyret med dåbsattester og iført briller og hovedtøj blev jøderne fordelt i toget, ligesom de hver for sig gik ombord i Storebæltsfærgen og forbi den tyske kontrol ved landgangen.

En af de meget jødisk udseende flygtninge blev ganske rigtigt trukket til side af tyskerne ved færgen, men da han viste sin danske dåbsattest, blev han frigivet.

Rejsen forløb i øvrigt uden problemer, og Egon sørgede for, at de fem jøder kom videre til sikkerheden i Sverige.

Nogle af Egon samarbejdspartnere fra jødetransporterne blev arresteret af Gestapo og kom i forhør, og Egon vidste, at nogle af dem var blevet tvunget til at opgive hans navn. Han havde en mistanke om, at hans telefon blev aflyttet, for der lød ofte mærkelige klik i røret. Derfor ventede han så småt at blive arresteret af Gestapo – men intet skete.

I det følgende år fortsatte han med sit videnskabelige arbejde og sin mødevirksomhed for israelsmissionen.

Den 24. november 1944 ventede Egon og hans kone besøg af nogle af deres venner, og da det ved 20-tiden ringede på døren til deres lejlighed, gik Egon ud for at lukke op.

Udenfor stod to mænd iført lyse cotton-coats, og de spurgte, om det var præsten. Da Egon svarede bekræftende, trak de deres pistoler frem og skød på ham. Egon forsøgte at flygte gennem lejligheden, men han blev skudt ned, mens han unge kone stod ved siden af og så på det.

Derpå forsvandt morderne, men det varede længe, inden naboerne turde vove sig frem og komme til hjælp. Men der var intet at gøre: Egon var død.

Kort efter rullede en bil op foran huset

og nogle personer, der udgav sig for tysk politi, kom ind i lejligheden. De undersøgte den døde og sagde, at de nok skulle finde ud af, hvem morderne var. Sandsynligvis var det morderne selv, der vendte tilbage for at sikre sig, at deres drab var lykkedes.

På det tidspunkt havde tyskerne interneret den del af de danske politi, de havde kunnet få fat på, men mange politifolk arbejdede i modstandsbevægelsen under jorden, og et par illegale betjente fra kriminalpolitiet fandt hurtigt ud af, hvem morderne var. De kunne nemlig spore mordernes bil til Gestapos hovedkvarter på Dagmarhus, og de fandt ud af, at Egon var blevet dræbt af Peter-gruppen, som også havde myrdet digterpræsten Kaj Munk den 4. januar 1944.

Gruppen havde navn efter tyskeren Otto Schwerdt, der bar dæknavnet Peter Schäfer. Med i gruppen var flere danskere, der efter befrielsen blev dømt til døden og henrettet for deres talrige mord og bombeattentater mod civile danske.

Tyskernes grund til at myrde Egon var, at tyskerne skulle hævne et forsøg på at likvidere en stikker, som boede i Egons nabolag. Denne stikker var præst, og derfor gjaldt det om, for tyskerne at finde en dansksindet præst i nærheden.

I deres søgen efter en sådan person, fandt de frem til Egon, der i tyskernes øjne havde gjort sig bemærket ved sit arbejde blandt danske jøder, og som oven i købet havde hjulpet talrige jøder til Sverige. Desuden var han på universitetet kendt som en meget dygtig videnskabsmand.

Egon blev begravet i sin hjemby under en helt enorm deltagelse fra befolkningens side, og fra alle sider blev der vist stor hjælpsomhed over for hans familie. Således var alle bedemandens ydelser gratis, og DSB skulle intet have for transporten af båret til hjembyen.

Ved begravelsen var også Egons gamle skole repræsenteret ved rektor og inspektør. Efter befrielsen hædrede den gamle skole Egon ved at sætte hans navn på en mindeplade på skolen sammen med de andre elever fra skolen, som satte livet til i frihedskampen.

Når nogle snakkede over sig

Det kunne undertiden være nødvendigt med advarsler fra modstandsbevægelsens side for at stoppe upassende snak.

I et forsøg på at standse unødigt snak i byen i foråret 1945 udarbejdede Erik sammen med to kammerater fra skoletog et plakat med følgende ordlyd:

OPRÅB

Det henstilles på det alvorligste til befolkningen at erindre Frihedsrådets advarsel med hensyn til at holde mund med, hvad man ved – og især ikke ved – om den danske modstandsbevægelse.

Folks dumme og ubetænksomme snak har gentagne gange kostet mange danske mænd og kvinder livet. Hvis denne snakken ikke hører op øjeblikkeligt, bliver det nødvendigt at statuere eksempler. Det er dog meningsløst, at folk, som risikerer livet for Danmarks fremtid, skal miste det på grund af folks dumhed.

Støtter man ikke frihedsbevægelsen på anden måde, kan man i hvert fald gøre det ved

AT HOLDE MUND

Det er landsforræderi at rive plakaten ned.

Altså husk:

SNAKKERI OG STIKKERI

ER DET SAMME

OG STRAFFEN ER DEN SAMME

Da gruppen hverken rådede over skrivemaskine eller duplikator, var der

ikke andet at gøre end at søge hjælp andetsteds. Heldigvis kunne Grethe fra skoletoget skrive på maskine, og hun blev snart overtalt til at mangfoldiggøre plakaten.

På sin fars skrivemaskine sled hun med at skrive plakaternes tekst tolv gange, således at hun ved hjælp af karbonpapir fik fremstillet 36 plakater. Disse blev om aftenen i ly af mørket med tegnestifter sat op på lysmaster og plankeværker overalt i byen. Plakaterne blev sat op af de tre kammerater fra skoletoget, mens Grethe hvilede sine mørbankede fingerspidser.

Plakaterne havde tilsyneladende den tilsigtede virkning, idet snakken stort set holdt op. Beboerne i byen havde så stor respekt for teksten, at plakaterne blev siddende til efter befrielsen den 5. maj 1945.

Kun nogle få mennesker plaprede stadig løs, og de blev stoppet med et personligt brev med en ordlyd som denne, der blev sendt til en forretningsmand i byen:

Til hr. N.N.

Vid, at snakkeri og stikkeri er det samme og straffes ens. De snakker for meget med kunderne om Dem uvedkommende ting, som kan koste menneskeliv.

Brænd straks dette og hold mund!

Frihedsbevægelsen i Randers

Modtagerne af disse breve blev simpelthen slået af rædsel og mælede derefter ikke mere et ord om personer, som de mistænker for illegal virksomhed.

Måske var disse breve og de nævnte plakater medvirkende til at stikkerne i byen fik så dårlige arbejdsvilkår, at grupperne undgik arrestationer. Medvirkende hertil var også for den tidlige gruppes vedkommende, at Gestapos arkiver på hovedkvarteret i Århus blev ødelagt ved det engelske luftan-

greb den 31. oktober 1944. Ved samme lejlighed blev over 150 gestapofolk og stikkere dræbt.

Historielærerens bijob

Allerede i foråret 1944, da Erik var blevet involveret i illegalt arbejde, fik han gennem Juul Rasmussen et tilbud om at få et falsk legitimationskort til brug, hvis det skulle blive nødvendigt at gå under jorden.

Erik tog med tak imod tilbudet, og da legitimationskortet kom, gemte han det i en hemmelig lomme, som var udsåret på indersiden af bindet på en bibel.

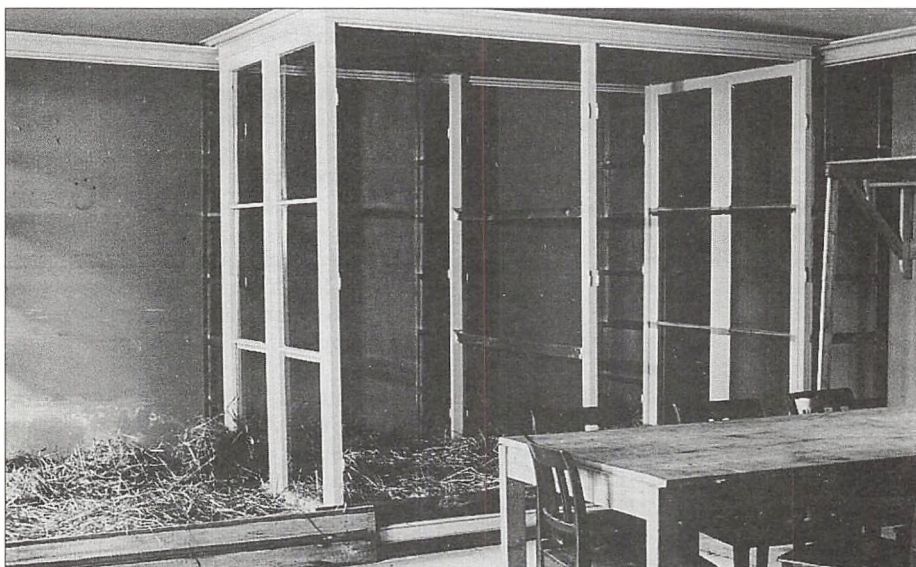
Det skete ud fra den betragtning, at bibelen var nok den sidste bog, en gestapomand ville læse i.

Derefter tænkte Erik ikke mere på legitimationskortet, og han passede sin skole, så godt det nu var muligt ved siden af de illegale aktiviteter. Da Erik fik sine årskarakterer til studentereksamen, fik han en glædelig overraskelse ved at se, at han var gået

markant frem i historie. Hans historielærer var adjunkt Nordentoft, og Erik undrede sig såre over lærerens gavmildhed. Men naturligvis protesterede han ikke over den gode karakter, som han absolut ikke syntes, han havde fortjent.

Forklaringen på den fine karakter fik Erik først efter krigen, idet han fandt ud af, at det var Nordentoft, der havde fremskaffet det falske legitimationskort til ham, og historielæreren havde så givet Erik et par ekstra point for hans arbejde med at pynte på Danmarkshistorien.

Senere under besættelsen, da Erik havde etableret gruppe nummer to i sin hjemby, og havde fået nattelogi hos byens præst, fik han gennem denne et tilbud fra adjunkt Nordentoft om en stilling som boghandlermedhjælper i Randers med tilhørende logi. Nordentoft havde af præsten hørt, at Erik var vendt tilbage til en tilværelse over jorden, og troede, at det skyldtes, at Erik ikke havde noget sted at gemme sig.

Efter tyskernes »besøg« marts-maj 1945.

Erik tog straks skoletøget og opsøgte adjunkt Nordentoft på skolen og sagde pænt tak for tilbudet, som han dog afslog. Det skete ud fra den betragtning, at han kunne udrette mere ved at blive i sin hjemby og lede modstandsarbejdet der end ved at flytte til Randers.

Imidlertid havde Erik fra én af sin afdøde brors venner, der var præst i København, fået en henvendelse om at skaffe et skjulested til en københavnsk familie, der havde måttet gå under jorden. Derfor spurgte han Nordentoft, om han kunne hjælpe med et sådant skjul.

Her var Erik kommet til den rette. Nordentoft, der var medlem af frihedsrådets lokalkomité, fandt i løbet af kort tid en landbofamilie, der var rede til at tage imod københavnerne, der derved efter lang tids flugt for tyskerne fandt et trygt opholdssted.

På denne måde blev der etableret et illegalt samarbejde mellem Erik og hans gamle historielærer, og det kom til at betyde en udvidelse af arbejdsområderne for modstandsbevægelsen i byen.

I første omgang lovede Erik adjunkt Nordentoft, at han i samarbejde med pastor Langer ville prøve at finde nogle landbofamilier i omegnen, som var villige til at huse eftersøgte personer, inden de evt., kunne komme videre til Sverige.

Erik og præsten satte sig til at gennemgå samtlige landbofamilier på egnen, men de måtte med skam at melde se i øjnene, at der ikke var én eneste familie, de turde stole på som værter for eftersøgte personer. Kun i selve byen fandt de frem til nogle familier, som de vidste var pålidelige og villige til at løbe den risiko, der var forbundet med at huse illegale personer. Tyskerne havde jo i perioder truet med dødsstraf for at huse eftersøgte personer, og de havde sprængt huse i

luften, hvor de havde fundet ud af, at illegale personer havde boet.

Senere blev Erik af Nordentoft opfordret til at oprette to militærgrupper i byen. Disse skulle sortere under den illegale organisation Ringen, som Nordentoft var leder af i Randers. Militærgrupperne skulle indsættes i kamp den dag, tyskerne evt. skulle drives ud af landet.

Det lykkedes Erik af få oprettet de to grupper med henholdsvis 5 og 6 medlemmer.

Rekrutteringen skete efter princippet, at et nyt gruppemedlem kendte en anden, der igen kendte en tredje osv.

Foruden disse to grupper fik Erik gennem Nordentoft overdraget ledelsen af en bestående militærgruppe på en halv snes mand i nabobyen Stevnstrup. Alle tre grupper fik våbeninstruktion af Erik og én af hans kammerater fra skoletøget.

Da det så ud til, at det tyske sammenbrud på både vest- og østfronten var nær, fik gruppen til opgave at udarbejde et kartotek over værnemagere, stikere og andre personer, der under besættelsen havde samarbejdet med tyskerne. Kartoteket blev udarbejdet af fire kammerater fra skoletøget, hvoraf den eneste pige i gruppen påtog sig arbejdet med renskrivning af materialet.

Kartoteket kom til at omfatte 40 personer, og kartotekskortene blev afleveret til Nordentoft, der videregav dem til de politigrupper i Randers, der efter befrielsen kom til at stå for arrestationerne af tyskernes håndlangere på egnen.

Bjørn

I Randers arbejde Marius støt videre med sit illegale arbejde. En af de mest dramatiske sabotager, Marius var med til, var sabotagen mod slæbebåden »Bjørn« i Randers havn.

»Bjørn« tilhørte rederiet Svitzer, der i slutningen af krigen havde sejlet det

meste af sin flåde i sikkerhed i Sverige. Tyskerne opdagede imidlertid, hvad Svitzer var i færd med, og havde bl.a. held til at forhindre »Bjørn« i at forlade Randers.

Da tyskerne i de sidste krigsmåneder kom til at mangle slæbebåde som følge af de allieredes bombninger af skibe, beslaglagde de »Bjørn« for at kunne anvende den i Østersøhavnene.

Den modstandsgruppe, som Marius var medlem af, fik til opgave af sænke »Bjørn«, inden den afsejlede fra Randers. Planen gik ud på fra søsiden at hæfte en magnetisk bombe på siden af skibet, men dette måtte opgives, da der var for stærk bevogtning ved »Bjørn«.

Der var efterhånden kun syv timer til, at »Bjørn« skulle afgå fra Randers, og skibet lå ved kajen med dampen oppe. Tæt ved »Bjørn« lå tre tyske ministrygere. De forskellige gruppede medlemmer var ved at opgive at få sænket »Bjørn«, men Marius gav ikke op. Han foreslog, at de skulle hente en bazooka i depotet og bruge den til et regulært angreb på slæbebåden. (En bazooka er en engelsk panserbrydende raketkanon af form som et rør, der kan håndteres af en enkelt mand).

Marius forklarede kammeraterne, at når granaterne kunne gennemhulle en kampvogn, måtte de også kunne slå hul i en skibsside. Resultatet var, at kammeraterne gik med på idéen, og bazookaen blev hentet på depotet sammen med nogle håndvåben.

Da gruppen om formiddagen var klar til at gå i aktion, ringede Marius til Falck og bad om en ambulance til en fødende kvinde. Da ambulancen ankom, holdt Marius chaufføren op med en pistol og beordrede ham ud af bilen. Chaufføren protesterede og sagde, at han ikke ville have bilen ødelagt ved at overlade rattet til andre, men han skulle nok selv køre for dem.

– Det er i orden, sagde Marius, og derpå tog de båren ud af bilen og lagde

deres våben ind i stedet for. Mens Marius satte sig ved siden af chaufføren, kravlede resten af gruppen ind bagi.

Ambulancen kørte hen ved siden af et pakhuis, så den ikke kunne ses af tyskerne på »Bjørn« eller fra ministrygerne. Marius gav tre bevæbnede mænd ordre til at holde øje med ministrygerne, og han posterede et par mand på gaden til at holde nysgerrige væk. Selv tog han sammen med en kammerat en bazooka og tre granater. Marius gik i stilling med bazookaen og sigtede på »Bjørn«. Skuddet gik af, og »Bjørn« blev ramt med en fuldtræffer midt i skibssiden. – Men ingenting skete!

Hvad fanden er der galt, bandede Marius.

– Måske var det bedre at afsikre granaterne, foreslog kammeraten – og det gjorde de så. Næste skud med den afsikrede granat blev en forbier! – Nu var der kun én granat tilbage! Fra ministrygerne hørtes nu skud, og Marius skyndte sig at lade bazookaen igen. Sidste skud blev en ny fuldtræffer, og denne gang eksploderede granaten midt i skibssiden, så jernstumperne fløj langt omkring.

Lynhurtigt pakkede de to sammen og løb tilbage til ambulancen, som holdt klar med motoren i gang, så de hurtigt kunne komme i sikkerhed.

At de slap godt fra sabotagen skyldtes nok, at tyskerne på ministrygerne troede, at angrebet var rettet mod dem, og derfor havde de ikke opdaget bazookaen ved slæbebåden. I øvrigt havde Marius og kammeraten været helt uden dækning til sidst, idet deres tre vagtposter ved ministrygerne var stukket af ved det første skud.

Tyskerne fik få dage inden kapitulationen gjort »Bjørn« sejlklar igen, og den dampede af sted mod København.

På grund af luftangreb måtte den vende om ved Sjællands Odde og sejle til Århus. Her lå den, da krigen sluttede.

Rømning af skolen i marts 1945, da Wehrmacht beslaglægger den til Fahnenjunker-sekale.

– Takket være en student fra skolen havde tyskerne ikke fået nytte af båden!

En nødlandet flyver

I skoletaget havde der i tre år indtil 1944 hver lørdag og mandag været en fast gæst.

Det var Niels Mølgaard Mikkelsen, der hver week-end rejste hjem til sine forældre i en landsby sydvest for Randers. Til daglig boede Niels på et værelse i skolebyen.

I Randers var Niels medlem af terrænsporforeningen, hvor han bl.a. af adjunkt Hoff fik den samme halvmilitære uddannelse som andre elever fra skolen. I terrænsporforeningen lærte han den tidligere omtalte Henning Røge af kende, og da Niels efter studentereksamen i 1944 begyndte at læse til lærer på seminariet i Århus, skaffede Røge ham ind i en sabotagegruppe, der overvejende bestod af studenter.

Den 23. marts 1945 nødlandede en

tysk flyvemaskine på Slet Mark ved Århus, og Niels og hans gruppe fik til opgave at ødelægge flyvemaskinen. Gruppen fandt ud af, at maskinen var bevogtet af 6 soldater, hvoraf de to var på vagt ved maskinen, mens de fire havde frivagt.

Aktionen blev iværksat på den måde, at de fire sabotører først overrumplede frivagten og fratog soldaterne deres våben. Derpå blev de fire soldater kommanderet til at gå i en kæde foran sabotørerne hen mod flyvemaskinen, hvor de to vagter fik ordre til at lægge deres våben.

Imidlertid havde sabotørere overset en tysk soldat, der sad i flyvemaskinen, og da denne soldat begyndte at skyde, var der ikke andet at gøre for sabotørerne end at flygte. Under flugten blev Niels og en kammerat dødeligt såret, mens de øvrige to undslap.

Niels blev dræbt kun seks uger før den tyske kapitulation. Hans lig blev efter befrielsen fundet nedgravet på Skejby Mark.

Skolen og befrielsen

Efter bedriften den 5. maj 1945 så skolen forfærdelig ud. Erik var på skolen lige efter, at tyskerne tilsyneladende i en hast havde forladt den. Det flød overalt med flasker, glasskår, beklædningsgenstande og papir. Der var usandsynligt snavset på gulve og vægge, og mange steder var der på vægge og tavler malet hagekors og andre nazistiske symboler. Der var inskriptioner som: »Gelobt sei, was hart macht« (Priset være det, som hærdet). Meget inventar var ramponeret, og der manglede hylder og andet fast inventar, som var blevet anvendt til brændsel.

Straks efter at tyskerne havde rømmet skolen, gik håndværkere og rengøringsfolk i gang med at genskabe den pæne, gamle skole, og allerede til translokationen den 24. juni dannede skolen som altid en flot ramme om afslutningshøjtideligheden i den solbeskinnede gård.

De elever, der var flygtet til Sverige, vendte hjem, og mange af dem nåede at komme med i modstandsbevægelsens opgør med tyskernes håndlangere. Elever, der var flygtet lige inden studentereksamen, kunne lige nå at læse eksamensstoffet op og komme med til enten den normale eksamen i maj-juni eller sygeeksamen i august-september 1945.

Nogle af eleverne – heriblandt Jens – havde meldt sig til Den danske Brigade, der efter landsætningen i Helsingør blev impliceret i kampe med hipofolk i København. Fra København blev brigaden flyttet til Sønderjylland, hvor den forrettede vagttjeneste ved den dansk-tyske grænse.

Lektor Hay-Schmidt og de elever, der havde været så uheldige at blive fanget af Gestapo, og som var havnet i tyske koncentrationslejre, kom også hjem, men alle var mere eller mindre medtagne af underernæring og sygdomme. de havde pådraget sig i de

tyske fangelejre. En af skolens studenter fra 1937, Erik Schötler Nielsen, der var bibliotekar i Århus, var den 5. oktober 1944 blevet deponeret til koncentrationslejren Neungamme for at have redigeret det illegale blad »Aarhus Ekko«. Han omkom under de frygtelige forhold i fangelejren.

De koncentrationslejr-fanger, der kom levende hjem til Danmark, kunne alle takke Svensk Røde Kors for at de kom hjem med »De Hvide Busser«. Denne hjemtransport var delvis forberedt gennem forhandlinger, som den danske administration havde ført med de tyske myndigheder, men det afgørende initiativ til hjemtransporten af alle norske og danske koncentrationslejr-fanger kom dog fra svensk side, og allerede i december 1944 aftalte grev Folke Bernadotte med den tyske politichef Himmler, at fangerne skulle overføres til Sverige.

I første omgang var det syge fanger, der skulle hentes til Sverige, men i krigens sidste uger hentede hvidmalede danske busser fangerne hjem fra alle tyske lejre. Afkortningen af opholdet i »helvedes forgård« på nogle få uger betød for mange svage fanger, at de overlevede.

En af de elever, der velbeholdent nåede hjem fra tysk fangenskab var Per Moesgård Nielsen, som var med i gruppen, den sprængte Langå-broen i november 1943. Per nåede så tidligt hjem, at han kunne nå at deltage i modstandsbevægelsens opgør med tyskernes håndlangere. Herunder var han så uheldig ved en vådeskudsulykke at skyde sin ene fod af med en maskinpistol. Han kom dog over ulykken.

Svend kom efter befrielsen til at fungere som bodygard for general Vagn Bennike, der var den militære leder af modstandsbevægelsen i Jylland.

Under dette arbejde samarbejdede Svend med de engelske soldater, der havde befriet landet, men under kør-

sel med en engelsk motorcykelordonnans blev Svend hårdt kvæstet, da ordonnansen kørte galt med motorcyklen. Svend kom dog over ulykken uden mén. De mange elever fra skolen, der på den ene eller anden måde havde deltaget i modstandsbevægelsen, stod pludselig efter befrielsen uden den spænding og det arbejds-pres, som deres illegale arbejde dagligt havde givet dem. For de fleste tog det lang tid, inden de kunne omstille sig til noget så fredeligt som f.eks. at gå i gang med et studium eller en anden uddannelse.

Mange blev rastløse og nervøse og vidste ikke, hvad de skulle gøre med sig selv – og psykologhjælp var der dengang ikke mulighed for at få.

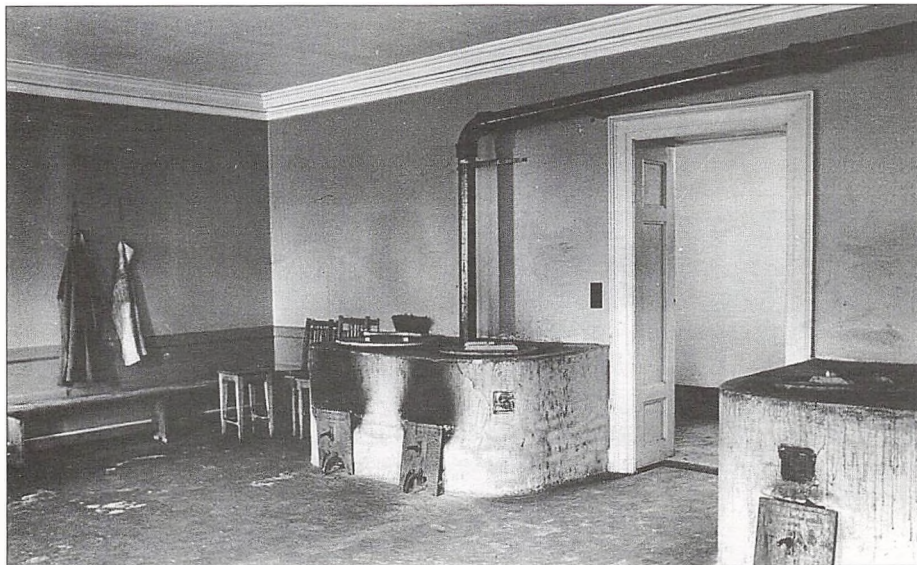
Resultatet var, at mange på den ene eller anden måde gik i stå og aldrig fik taget sig sammen til at påbegynde eller fuldende den uddannelse, de havde tænkt sig.

Besættelsen havde alt i alt kostet 16 daværende eller tidligere elever og en

lærer livet, og mange havde lidt fysisk og psykisk skade efter ophold i tysk fangenskab.

Året efter befrielsen blev en mindetavle afsløret over omkomne elever fra skolen, og ved den lejlighed citerede skolens rektor Kaj Munk, der har sagt: »Vi kan ikke nøjes med at elske vort fædreland med en stemmeseddel, lidt alsang og lidt Ewald-fester. Kærlighed kræver ofre«. Videre sagde rektor: »Godt at så mange unge – og også en del ældre – kastede forsigtighed og ængstelse over bord og påtog sig at vise Danmarks ansigt. De gjorde det ikke for at vinde tak, men de har krav på vor dybeste taknemmelighed«. Rektor sluttede med at læse navnene på de 17 elever og lærere, som faldt og takkede dem med ordene: »Vor tak går til den almægtige Gud, og går til dem, der forstod, at kærlighed kræver ofre, og som ofrede det dyrebareste af alt – ofrede livet. Deres gamle skole vil ikke glemme dem«

Skolen har ikke glemt sine faldne, og

Som tyskerne efterlod skolen i maj 1945.

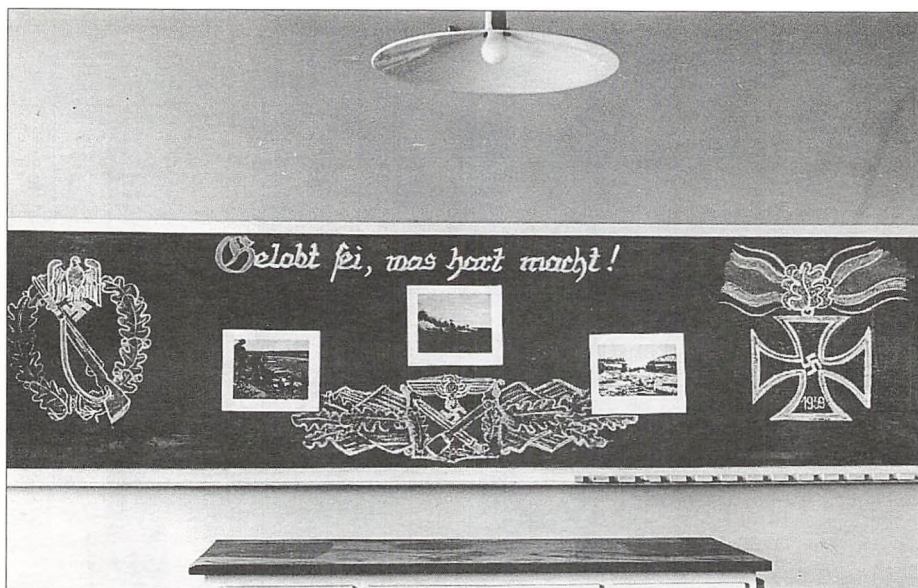
der lægges stadig blomster ved minde-
tavlen ved særlige lejligheder.

Skoletoger kører videre

Efter befrielsen kom der gode tider for skoletoget. Der var pludselig kul nok til, at det med sikkerhed kunne køre hver eneste dag, og det blev aldrig mere forsinket af sabotage og luftalarmer. Oven i købet blev det langsomme godstog snart erstattet af et rigtigt persontog, der kørte meget hurtigere end den gamle »slæwer«.

Skoleeleverne kunne nu hver dag komme i skole til tiden, og det var naturligvis godt for deres lærdom. Men ligegyldigt, hvor godt skoletoget er blevet, er det helt sikkert, at ingen af de »gamle togbørn« fra besættelsestiden ville have ombyttet deres »slæwer« med det fineste IC 3-tog.

»Slæweren« var nemlig for dem indbegrebet af kammeratskab, fædrelandskærlighed og modstandsvilje på samme måde, som det var det for hele deres skole.

Tavle i en af klasserne mens tyskerne havde taget skolen.

40 år efter

af lektor Poul Bager

(Artiklen er et genoptryk fra maj 1985, heraf titlen. Når denne genoptrykkes, skyldes det, at der er talt og skrevet forbavsende lidt om emnet det sidste tiår, hvad man kun kan beklage. Endvidere, at jeg ikke har fundet anledning til at revidere de synspunkter, jeg dengang havde).

I slutning af 2. bind af I Danmarks Frihedsråd giver Frode Jakobsen et lidt sevironisk-beklagende portræt af sig selv på selve befrielsesaftenen. Medens andre jubler, løber om på gaderne, brænder mørklægningsgardiner af og lyser op, nu hvor vinduerne også er blevet fri, fortsætter Frode Jakobsen arbejdet, blot endnu mere tynget og stresset. Der er ikke tid til at omfavne, skåle og skråle. Nu begynder jo 2. akt. Alt kan ske de næste timer og dage. Hvordan vil tyskerne mon reagere? Og hvordan vil danskerne reagere!?

Hvad behar, sagde man, da man læste denne slutning for 10 år siden. Ja, men Frode Jakobsen dog! Kommer De ikke her og mørklægger det store lysglimt, som vore forældre og deres venner har prentet i vor barnlige bevidsthed. Vi, der ikke selv husker befrielsesaftenen, har jo kun set lysene og hørt frihedsbudskabet. Hvert år den 4. maj. De første mange år. Nu er mange af vidnerne jo døde og lysene blevet færre. Men vi troede da....

Egentlig ville jeg godt læse den referende passage en gang mere, men jeg har ikke bogen ved hånden. Jeg ville forsøge at høre, hvad Frode Jakobsen skriver. Han har jo ikke for vane at være hverken ironisk eller selvironisk, så måske har han følt sig tvunget til at gøre opmærksom på befrielsens tve-dighed. Måske har han følt det som

en personlig svaghed, at han, hvor ansvarstynget han end var og måtte være, ikke i det øjeblik kunne juble med de andre. Dem, med hvem han havde delt arbejdets byrder, og dem, han delte håb og mål med. Det ville have været menneskeligt, om også han havde givet slip på sig selv og fejret, at kampen var lykkedes.

Menneskeligt, ja, men Frode Jakobsen skal være tilgivet! Det er jo netop det menneskelige ved Frode Jakobsen, der gjorde ham til den, han var og er, og det lille umenneskelige træk, han nu beretter, gør ingen forandring. Tværtimod, det bekræfter. Og så havde han jo ret: Nu stod 2. akt for døren. Nu skulle freden vindes! Også dette vidste han, magisteren, der forud for krigen havde skrevet om filosofen Nietzsche, der krasbørstigt havde hvislet: Menschliches, Allzumenschliches. Frode Jakobsen kendte menneskets dårskab, og i Frankrig var det jo også gået galt. Omkring 100.000 mistede livet ved selvtægt der. Men hvor mange tænkte på det denne lykkelige aften, hvor mørket lettede.

Der var mange meninger om den krig, der sluttede for 40 år siden. Vi, der af gode grunde ikke har kunnet optræde som vidner, har måttet nøjes med at danne os vort indtryk gennem ord og billeder. Somme tider kan man synes, at materialet er så broget, at man kunne ønske at vende denne parentes i Danmarks historie ryggen. Men der er noget fascinerende ved den parentes. Noget, der fascinerer så meget, at det snarere var det, som gik forud, og især det der fulgte, der skulle sættes parentes omkring. Hvis der overhovedet skal sættes parenteser, for krigen var jo en følge, og den fik følger, selv-

om det måske ikke var de rigtige. Også herom kan man iøvrigt læse hos Frode Jakobsen – i hans fire bind erindringer. Men de fem år er og bliver altså et kraftcenter. De opfordrer i højere grad til engagement, fordi man her ser mennesker træde frem. Det er en periode, hvor politikere og økonomer efterhånden tier, og mennesker taler.

I de tidlige år var det måske krigens helte og skurke, der talte til en, men siden blev billedet jo mere nuanceret. Man fik øje på dem, der tog initiativ i både ord og gerning, og et af de mennesker, der i særlig grad har talt sig igennem til mig, er altså Frode Jakobsen, hvad der ikke skal forklejne andres gerninger. Hans kvaliteter slår mig, og de går på tværs af tid og generationer, fordi vi i dag i alt for høj grad lader os nøje med kvalifikationer. Når man læser Frode Jakobsen forstår man, i hvilken grad vor egen tid savner netop de etiske forestillinger, der var selve grundlaget for en Frode Jakobsens virke. Bag billederne af krigen ser man nogle værdiforestillinger, der giver gerningerne karakter. Måske det er dette forhold, der gør denne periode i historien så fascinerende.

Når man vil mindes befrielsen i disse dage, bør det derfor give anledning til andet og mere end den brede og selvglade betragtning, at vi vandt krigen. Nej, der var nogle mennesker i Danmark, der måtte protestere og øve en indsats, så »vi« for 40 år siden blev befriet. Det er disse mennesker, levende og døde, der skal mindes nu. Det er disse mennesker, der med deres eksempel bør kalde til eftertanke. Naturligvis var der også charlataner og forbryderiske elementer med i den brogede flok, der tog aktivt del i krigen. Naturligvis var der også den gang politiske fremtidshåb, selv om nyt stof og nye nuancer stadig kommer til – men det væsentligste spørgsmål er og må vel blive: Hvilke værdier var det,

der var så umistelige for disse mennesker, at de måtte gå til modstand, og hvilke værdier var det, de gik til modstand imod? Heraf følger så nogle spørgsmål, som det bliver mere problematisk at besvare: Værner vi disse værdier, eller taler vi bare om dem? Mindet om en svunden tid vil blive tømt for værdi, hvis værdierne og selvransagelsen lades ude. Dette er i det hele taget historiens memento.

Nogle vil givet mene, at det er min generation, der ser klarest på krigen, befrielsen og retsopgøret. Vi har været så tæt på den tid, at disse forhold hører med. På den anden side har vi den afstand til begivenhederne der gør, at vi uhildet – objektivt – giver os i kast med stoffet. Vi har jo ikke noget at skulle forsvare. Vi har jo ikke noget, vi skal fortie. Vi har kun noget, vi skal forstå og evt. give videre til den måbende generation efter os, der slet ikke har del i begivenhederne.

Det her anførte synspunkt deler jeg ikke. For det første er det overfladisk i videnskabelig forstand. For det andet er det svært »at forstå«. For det tredje er det fornærmende.

Lad mig give et eksempel. Da Aage Trommer i sin disputats om Jernbanesabotagen i Danmark (1971) minutløst »påviste«, at disse sabotager – i tal ca. 8.000 – ikke havde haft nogen reel betydning, højst forsinket den tyske krigsmaskine nogle få timer, protesterede Modstandsbevægelsens folk – med rette! Man protesterede, så vidt jeg husker, ikke mod selve det talmateriale, der blev lagt frem – Trommer fulgte togplaner og vognumre nærmest med mikroskop – man protesterede imod, at betydningen af sabotagearbejdet kunne »måles« på den måde, Trommer havde gjort det. Man protesterede imod, at der ikke indgik mennesker, værdier og holdninger i et arbejde, der omhandlede sabotageaktioner, der i hvert enkelt tilfælde havde involveret netop mennesker, værdier

og holdninger og herigennem påvirket andre menneskers værdier og holdninger. Man protesterede kort sagt mod det indskrænkede i »Det objektive«, fordi man selv havde været med i en tid, hvor det var ganske andre værdier, der talte og viste, hvem der var hvem. Ja, nogle fandt det så fornærmende, at Trommer havde forstået så lidt af den tid, han havde arbejdet med så længe, at de betemte sig til, at de aldrig ville udlevere deres arkiver til den slags historieforskning (et enkelt talende eksempel kan man læse om i indledningen til Leif Larsens bog: *Borgerlige Partisaner*, 1982).

Den samme forestilling gentog sig ved professor Ditlev Tamms doktordisputats om retsoppgøret i december 1984, specielt i relation til disputatsens afsnit om stikkerlikvideringer. Igen var det Modstandsbevægelsens folk, det måtte protestere og korrigere. Ikke fordi Tamm havde begået juridiske fejl eller lignende, men fordi han havde forstået så uendelig lidt, når det kom til de værdier og følelser, der var alfa og omega under og lige efter krigen. Frode Jakobsen, der var opponert, sagde (og skrev) i den anledning:

De (Tamm) vender Dem mod en historieopfattelse som De, sammen med nogle andre historikere, tildeler mig. De kalder den »uhistorisk og følelsesladet«. Lad os bare drøfte forholdet mellem »dem, der har oplevet noget, og dem, der bare har læst noget om det«. Det har De misforstået. Når jeg hævder, at samtidighed undertiden er en fordel, så er det ikke sympatier og antipatier, jeg mener. De kan udmærket være et minus. Nej, det er kendskab – for min skyld gerne kaldt kendskab – til det, som røre sig i et folk. Det er ikke historikerens egne følelser, det drejer sig om, det er historikerens kendskab til følelser, tanker, motiver. For de følelser er realiteter – historiske realiteter. Uden kendskab til dem er en historiker ilde faren.

Modstandsbevægelsens meget kraftige indsigelser mod den »officielle historiskrivning« om perioden rejser en række videnskabelige problemer, der er uhyre interessante – det er jo sjældent, at »det historiske materiale« tager til genmæle. Nok så interessant er det imidlertid, at disse indsigelser røber, at vor tids tænkemåde er noget mere indskrænket end det behager os at tro, og at vi måske – nu hvor vi skal til at mindes befrielsen – er dårligt forberedte til at give krigen, befrielsen og freden det eftermæle, den kunne have krav på. På denne baggrund kan man kun håbe, at 40-års dagen må give de endnu levende fra dengang lejlighed til at tale til os om de værdier og holdninger, der fik dem til at gå til modstand, selv om realpolitikkerne, frygten og mageligheden tilsagde en mere kuet optræden. Det sidste aspekt må også med, når vi fejrer befrielsen. Det var oprørerne, der blev »helte«. det var mindretallet, der fik ret, fordi deres følelser ikke lod sig binde og baste, da en i bund og grund nihilistisk magtdiologi krævede lydighed og følgagtighed.

Skulle den 4. og 5. maj mod forventning ikke blive Modstandsbevægelsens dag, skal jeg til slut citere de meget enkle ord, hvormed Frode Jakobsen i det sidste bind af erindringerne: »Til sidst kommer man hjem« (1984), gør det livssyn op, der bestemte hans holdning:

Mennesket behøver at føle en mening med sit liv. I den store meningsløshed bliver det rådvild, usikker, bange. Mennesket er anderledes end dyrene. De spørger ikke efter en mening med livet. De lever bare. De spørger ikke efter »godt« og »ondt«, »ret« eller »uret«... Kun mennesker kræver en mening. Uden vurderinger, uden »godt« og »ondt« kan mennesket ikke leve. Et stort tomt rum står der tilbage efter de overlevende forklaringsers fald.

»Nyt om Skolen« udkommer 2 gange om året og henvender sig
- udover til skolens elever – også til skolens forældrekræds, de afleverende
skoler, Uddannelses- og arbejdsmarkedsområdet i Århus Amt
og andre, som måtte være interesseret i, hvad der sker her på stedet.

Fotografi af mindetavle:

Kirsten Nijkamp

Redaktion:

N. Falk Hansen · Jørgen Lorenzen
Palle Kirk · Poul Larsen
Niels Wittrup Nielsen · Keld Sørensen
Dorte Smith Hansen

Tryk:

Sønderby Grafisk · 86 68 40 00

Danmarks Pædagogiske Bibliotek

450005349546